

מפחד מהמלכות!

אמר ליה רבי מאיר: שקול קח תרקבא דינרא, פלגא חציים פלח שחד את השלטון בכל עת שיעליל עליך, (9) ופלגא להוי לך, חצי השני יישאר אצלך.

אמר ליה השומר: וכי שלמי, כשיגמרו הדינרין, מאי איעביד, ממה אשחד את השלטון?

אמר ליה רבי מאיר: כשתקלע למצב זה, אימא אמור: אלהא דמאיר, ענני! ומתצלת, ותנצל. (10)

יח-ב אמר ליה השומר: ומי יימר דהכי איכא? מי אומר לי שהאמת אתך, שאם אומר תפלה זו, אנצל?

אמר ליה רבי מאיר: השתא חזית, עתה אראה לך!

הוּוּ היו שם הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי כלבים אוכלי אדם, שקל קלא, רבי מאיר לקח רגב עפר שדא בהו וזרק בהם כדי להרגיזם. הוּוּ קאתו למיכליה כשבאו לאוכלו — אמר רבי מאיר: אלהא דמאיר, ענני! (11) וניצול.

והשומר נענה לרבי מאיר, שבקרה שיחרר אותה ויהבה ליה ונתן אותה לרבי מאיר.

לפוף — אשתמע מילתא בי מלכא, נודע הדבר בבית המלך, שהשומר שיחרר את בתו של רבי חנינא בן תרדיון. אתייה הביאוהו את השומר, אסקיה לזקיפה, העלוהו לגרדום לתלותו. אמר השומר: אלהא דמאיר, ענני! אחתיה הורידוהו מן הגרדום, מפני שלא יכלו לתלותו.

אמרו ליה התליינים לשומר: מאי האי? מהו לחש זה, ומה הסיבה שאין אנו מצליחים לתלות אותך?

אמר להו השומר: הכי הוה מעשה, כלומר, סיפר להם את מה שאירע לו עם רבי מאיר.

הרומאים רצו לתפוס את רבי מאיר. אתו, חקקו לדמותיה דרבי מאיר ציירו את דמותו אפיתחיה דרומי על שערי העיר רומי, אמרי, הכריזו: כל דחזי לפרצופא דרין, כל מי שרואהו לדמות זו — לייתיה יביאוהו לשלטון.

יומא דרא יום אחד, חזוהי ראה אותו רומאי

והכריח לבאר כן, משום דאין הקב"ה מיחד שמו על החיים.

11. ומבאר המהרש"א: כל זמן שאפשר להשתמש בדרכים טבעיים — אין משתמשין במעשי נסים. לכן הקדים רבי מאיר ונתן לו את הדינרים.

והיות שפחד שמא השומר לא ישתמש עם הדינרים לשוחד, ויחזיקם לעצמו, ותיכף יאמר "אלהא דמאיר ענני" —

לכן רמז לו שמקודם ישליך להם ממון, כשם

ואיכא טובא דשפירין מינאי יש כאן נשים יפות ממני.

9. כן פירש רש"י.

והתוס' מפרשים, שהשומר נתן מס לפי הגולגולת, לכן שאל מה יעשה אם יחסר אחת מן המנין.

10. ומבאר המהרש"א: אלהי המאיר לארץ ולדרים עליה. או אלהי המאיר בחשכת יון הוא יענני בגלות רומי.

איכא דאמרי, מהאי מעשה. זו היא הסיבה שברח לבבל.

ואיכא דאמרי, ברח לבבל מפני מעשה דאשתו ברוריא [כמבואר ברש"י].

שנינו במשנה על איצטדאות של גויים. הגמרא דנה אם מותר ללכת לשם.

תנו רבנן: ישראל ההולך לאיצטדינין, (13) מקום מלחמות שוורים, ולכרקום, מצור שעשו הרומאים על עיר שכבשוה, ועשו שם שחוק וליצנות, והשתמשו באכזריות עם בני העיר הכבושה, וראה שם את הנחשים מכשפים ואת החכרין לוחשי נחשים, וכל מיני ליצנים: בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין — הרי זה מושב לצים. ועליהם על מי שהולכים לשם — הכתוב אומר [תהלים מ] "אשרי האיש... ובמושב לצים לא ישב, כי אם בתורת ה' חפצו".

ומכך שהכתוב מסמיך את אושרו של מי שלא ישב במושב לצים למי שחפצו בתורת ה', הא למדת, יש ללמוד, שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה. (14)

אחד, רהט אבתריה, רץ אחריו לתופסו. רהט מקמייהו, ברח רבי מאיר מפניהם. על נכנס לבי זונות, לבית הזונות, שבודאי לא יחפשו אותו במקום כזה. (12)

איכא דאמרי יש מי שמסר שמועה זו כך:

בשולי עובדי כוכבים חזא, ראה גוים מבשלים תבשיל. טמש בהא, טבל אחת מאצבעותיו, ומתק בהא, מצץ את השניה.

איכא דאמרי: אתא אליהו הגיעו אליהו אדמי לחו והתחפש כזונה, כרכתיה המחבקת אותו.

אמרי הרומאים: הם ושלום! אי רבי מאיר הוה, אם זה שרדפנו אחריו הוא רבי מאיר, לא הוה עביר הכי, לא היה עושה כן, ליכנס לבית הזונות או לאכול בשולי עכו"ם או להתחבק עם זונה. ועזבוהו.

וכיון שרבי מאיר לא רצה להסתמך על נסים — קם ערק, ברח לו מארץ ישראל. אתא הגיע לבבל ושם האיר אור תורתו.

14. הקושיה ידועה. הלא הן הם בעצמם מושב לצים. ולמה אמרה הגמרא שהם יביאו את האדם לביטול תורה?

ותירץ המהרש"א "לפי שיש לבעל דין לחלוק, שעניני ליצנות אלו — יש בהם דברי חכמה במשלים ומליצות — גם משמחים לבבות, ונפשות הדואגים —

על כן אמרה הברייתא: ממה שהזהיר דוד על מושב לצים, ועליהם אמר "כי אם בתורת ה' חפצו", הא למדת, שאדרכה, שאלו מביאין לידי ביטול תורה המשמחת הלבבות ונפשות".

ועיין בעיון יעקב.

שרבי מאיר השליך רגב עפר אל הכלבים, ורק כשייגמרו הדינרים ויבואו להענישו, כשם שהכלבים באים לטרוף — אז ישתמש במעשי נסים.

12. לא רצה להשתמש במעשה נסים, לכן לא אמר "אלהא דמאיר ענני". עיון יעקב

13. פירש הערוך: מושב ששוחקין לפני המלכים, שמביאים בהמות מלומדים למלחמה, כגון: אריות ונמרים ונחשים ושוורים, ומשסים זה על זה להלחם אלו עם אלו, וכולם עם אדם ואדם עם כולם".

אלא הסתירה של איצטדינין איצטדינין, קשיא.

ומתריצין: תנאי היא. אין כאן סתירה, כי הם שתי דעות של שני תנאים.

דתניא, הגמרא מביאה ברייתא שלישית שבה נחלקו תנאים בדין הליכה לאיצטדינין:

תנא קמא אומר: אין הולכין לאיצטדינין מפני מושב לצים [גירסת הב"ח: מפני שהן שופכי דמים]. ורבי נתן — מתיר, מפני שני דברים. אחד, מפני שצווח ומציל כנ"ל. ועוד טעם אחד, מפני שאפילו אם לא יוכל להציל, על כל פנים מעיד עדות אשה להשיאה, שלא תישאר אשתו עגונה כל ימיה.

ומיושבת סתירת הברייתות.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה.

תנו רבנן: אין הולכין לטריאות ולקרסאות [בתי ליצנות שהיו שייכים לאלילים] מפני שמזבלין שם זיבול לעבודת כוכבים, מתאספין ומתחברין לסדר צרכי אלילים ומגדרין לה, (16) אלו הם דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: מקום שמזבלין, אסור מפני חשד, שהלך לשם לזבל לעבודת

ורמינהו, הגמרא מביאה ברייתא אחרת הסותרת, שמשמע ממנה שמותר לילך למקומות אלו:

דתניא, [הולכים] לאיצטדינין — מותר ללכת. מפני שצווח כשרואה שיגחו שם את ישראל הרי הוא צועק ומתחנן להם, ומציל אותו.

ולברקום מותר לילך, מפני ישוב המדינה, מבקש מהרשעים שיצילו את הישראלים הכבושים בעיר מצור מהתעללות אכזרית. ובלבד שלא יתחשב עמהם שלא ישתתף עם הכובשים בעשיית המצור, ואם נתחשב עמהם אם חייב להשתתף עמהם, אסור. (15)

ומקשינן: קשיא איצטדינין איצטדינין. ברייתא אחת אוסרת איצטדינין והשניה מתירה?

קשיא כרקום אכרקום.

בשלמא כרקום אכרקום לא קשיא, ובקל אפשר לתרצם:

כאן, הברייתא האוסרת, מדברת במתחשב עמהן, לכן אסור.

וכאן, הברייתא המתירה, מדברת בשאין מתחשב עמהן.

15. כן פירש רש"י.

ורבינו אלחנן מפרש: להיות ממספר אנשי הצבא של עובדי כוכבים.

ובחידושי המאירי מפרש [כנראה שהוא פירוש רבינו אלחנן] "אסור לישראל להתחשב עמהם בשעה שמחשבין את גייסותיהם, שמא מתוך שהם משלימים מנין הצריך להם —

מתאמצים אלו לילך. ונמצאו הם גורמים לאבד נפשות".

16. כן פירש רש"י, והוא מלשון דביקות וקשר, כמו שנאמר [בראשית] "זבלני אישי".

ורבינו תם מפרש: מלשון "זבל", והוא כינוי גנאי ל"זבח".

כוכבים, ואילו מקום שאין מזבלין שם — אסור מפני מושב לציים.

והנה, רבי מאיר אסר בכל המקומות, כי סובר שכולם בחזקת מזבלים לאיליים, וגם חכמים אסורים בכל המקומות, ואם כן, מקשה הגמרא:

מאי בינייהו? מה החילוק ביניהם, ובאיזה דין נחלקו?

ומתריצין: אמר רב חנינא מסורא: הנפקא מינה היא: מי שעבר על דברי חכמים, והלך לשם ונשא ונתן עמהן, איכא בינייהו יש חילוק דין ביניהם —

לרבי מאיר: המעות שקיבל ישראל מסחורתו שמכר להם — אסורים. כי הם ודאי מזבלין, ויש על המעות חשש שהם של "דמי עבודת כוכבים".

ואילו לדעת חכמים, יש כאן רק אסור משום חשד או משום ליצנות, לכן המעות שבידו מותרים.⁽¹⁷⁾

והגמרא מביאה מאמרי חכמים בגנות הליצנות.

דרש רבי שמעון בן פזי: מאי, מה הוא הביאור בהא דכתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חטאים לא עמד, ובמושב לציים לא ישב".

ולכאורה קשה: וכי מאחר שלא הלך — היכן איך עמד? ומאחר שלא עמד — היכן ישב? ומאחר שלא ישב — היכן לץ התלוץץ?

ומתריצין: אלא, בא הכתוב לומר לך, שאם הלך בהעברה בעלמא — סופו לעמוד ולהתעכב ביניהם מעט, ואם עמד — סופו לישב, ואם ישב סופו ללוין.

ואם לץ עליו הכתוב אומר [משלי ט] "אם חכמת — חכמת לך, ולצת — לבדך תשא".⁽¹⁸⁾

לכן, אשרי מי שלא הלך, אפילו בדרך עראי, שמא יגיע לידי כך.

אמר רבי אליעזר: כל המתלוץץ — יסורין

[כדעת רש"י].

ובתירוץ השני סוברים כדעת הריטב"א.

18. ומבאר המהרש"א: הביאו מקרא זה לומר שאפילו מי שטועה והולך למקומות אלו, בחושבו ששם יקנה שום דבר חכמה, אף שבטוח בעצמו שלא יתלוץץ עמהם, על כך אמר שלמה המלך "אם חכמת — חכמת לך". כלומר, לדעתך היא חכמה, כי באמת אין שם חכמה, אלא אדרבה, יש שם בטול תורה ובטול חכמה, ו"לצת" — אם אכן תתלוץץ, "לבדך תשא" את העונש של יסורים. ועל זה אמר הכתוב "אשרי האיש שלא הלך" — אפילו אם דעתו היא ששם

17. כן כתב רש"י [לפי הגהת הרש"ש].

ואילו הריטב"א בשם הראב"ד מבאר, שאם אכן הוא מקום שמזבלין, סוברים גם חכמים שהמעות אסורים.

ונחלקו חכמים עם רבי מאיר רק באופן שראה מרחוק שאין מזבלין שם, שלדעת רבי מאיר המעות אסורים, כי סובר שבכל המקומות מזבלין, ואילו לחכמים מותר.

התוס' בתירוץ הראשון [לדעת המהרש"א] סוברים: במקום שאין מזבלין, גם רבי מאיר מודה שהמעות "מותרים" [ובזה חולקים התוס' על רש"י]. ובמקום שמזבלין נחלקו: רבי מאיר אסר, וחכמים מתירים מפני שאינו אלא חשד

“עברה” מלשון גיהנם.

ואין פירוש “עברה” אלא גיהנם, שנאמר [צפניה א] “יום עברה היום ההוא”. הוא יום הדין, שהרשעים נידונין לגיהנם. ובמקרא זה, “זד יהיר לץ שמו”, נאמרו גם ליצנות וגם יהירות והיא “גאוה”. ולכן —

אמר רבי אושעיא: כל המתייחר — נופל בניהנם, שנאמר “זד יהיר, לץ שמו. עושה בעברת זדון”.

ואין “עברה” אלא גיהנם, שנאמר “יום עברה היום ההוא”.

אמר רבי תנחום בן חיילאי: כל המתלוצץ — גורם כלייה לעולם. שנאמר “ועתה אל תתלוצצו, פן יחזקו מוסריכם. כי כלה ונחרצה שמעתי”⁽²¹⁾.

אמר רבי אליעזר: קשה היא הליצנות,

באין עליו. שנאמר [ישעיה כח] “ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם, כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ה' אלהים צבאות על כל הארץ”. ודרשין “מוסריכם” מלשון יסורים, כי גזירה זו כלה ונחרצה מאת ה' (19).

אמר להו רבא לרבנן לתלמידיו: במטותא, בבקשה מכם, בעינא מינייכו, אבקש מכם דלא תתלוצצו, דלא ליתי עלייכו, שלא יבואו עליכן יסורין.

אמר רב קטינא: כל המתלוצץ, מזונותיו מתמעטין. שנאמר [הושע ז] “משך ידו את לוצצים”. ודרשין ש”ידו” היא יד הקב”ה, המלאה הפתוחה והגדושה לזון את הכל, והוא — כביכול מושכה מן המתלוצצים⁽²⁰⁾.

אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המתלוצץ — נופל בניהנם. שנאמר [משלי כא] “זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון”. ודרשין

אפשר לקנות דבר חכמה.

19. וכתב הר”ן: עונש זה הוא מדה כנגד מדה, שהליצנות פורקת עול יראת שמים, ולפיכך באים עליו יסורים להכניעו. ועיין בהערה הבאה בשם המהרש”א.

והעיון יעקב מפרש: לפי מה שביארנו שליצנות מביאה לידי ביטול תורה, שעליו ענשו יסורים, כמו שאמרו במסכת ברכות [ה] “כל העוסק בתורה — יסורין בדילין ממנו”.

והמהר”ל כתב בספרו נתיבות עולם, שענין הליצנות הם דברי הבל וריק, מעשה שאין בה ממש, רק הכל תהו וריק. לכך באים עליו יסורים ללותו עד שאין בו ממש, ועושין אותו לגמרי כאינו.

20. מבאר המהרש”א: כי דרך עושי ליצנות ושחוק, שעושין עצמם חגרים ובעלי מומין, ושואלים על הפתחים בדרך ליצנות ולעג על אחרים שהם באמת בעלי מומין ועניים —

לכן עונשם להיות בעלי יסורים ועניים. וזה פירוש “ולצת” על אחרים — “לבדך תשא”.

והמהר”ל מבאר, כי המזונות הוא חיותו ומציאותו של האדם, וכאשר הוא נמשך אחרי ליצנות דברי הבל וריק — ראוי שיהיו מזונותיו מתמעטים עד שלא תהיה לו מציאות, ויהיה נחשב כאילו אינו.

21. מבאר המהרש”א: תחילת הפסוק היא בלשון נוכח, והמשך הפסוק הוא שלא בלשון נוכח, לכן דרשין שהיסורים הם אף למי שלא התלוצץ.

שתחילתה יסורין וסופה בלייה.

ועתה הגמרא מביאה הרבה דרשות ופירושים על פרק ראשון של ספר תהלים.

דרש רבי שמעון בן פזי: מאי, מהו הביאור בהא דכתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? — זה שלא הלך לטריטאות ולקרקיטאות של עובדי כוכבים.

"ובדרך הטאים לא עמד" — זה שלא עמד בקנגיון ציד חיות על ידי כלבים לשם שחוק.

"ובמושב לצים לא ישב" — זה שלא ישב בתחבולות, מיני משחקים.⁽²²⁾

שמוא יאמר אדם: הואיל ולא הלכתי לטריטאות ולקרקיטאות, ולא עמדתי בקנגיון — אלך ואתגרה בשינה:

תלמוד לומר "ובתורתו יחגה יומם ולילה".

וממשיכה הגמרא ודורשת דרשה אחרת על המקרא "אשרי האיש".

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? — זה אברהם אבינו, שלא

יט-א

הלך בעצת דור הפלגה. וזה היה כשאברהם אבינו היה בן ארבעים ושמונה שנה. ודרשינן "עצת רשעים" על דור הפלגה, שרשעים היו, שנאמר [בראשית יא] "הבה נבנה לנו עיר".

"ובדרך הטאים לא עמד" — שלא עמד אברהם אבינו בעמידת אנשי סדום, שהטאים היו, שנאמר [בראשית יג] "ואנשי סדום רעים והטאים לה' מאוד".

"ובמושב לצים לא ישב" — שלא ישב אברהם אבינו במושב אנשי פלשתים, בעת שגר ביניהם, מפני שליצינים היו, שנאמר [שופטים טז] "ויהי כטוב לבב, ויאמרו: קראו לשמשון וישחק לנו".⁽¹⁾

וממשיכה הגמרא ודורשת מקרא נוסף בתהילים [קלב] "אשרי איש ירא את ה', במצותיו חפץ מאוד".

לא אמר הכתוב אשרי "האיש" בה"א הידיעה, שמדבר עליו הכתוב, אלא אמר "איש". ולכאורה משמעו הוא למעט, איש, ולא אשה.

והדבר תמוה, האם אפשר לומר "אשרי איש" הירא את ה', ולא "אשרי אשה"? והלא גם אשה יראת ה', היא תתהלל!?

זו ש"איש" מרמז על אברהם אבינו שקראו כן הקב"ה "ועתה השב אשת האיש".

ועוד מבואר במדרש, שדרשו "עצת רשעים" על אנשי דור הפלגה, כיון שאמרו "הבה" והיא לשון עצה, כמו שנאמר [שופטים כ] "הבו לכם דבר ועצה".

ומבאר המהרש"א: בדור הפלגה לא "הלך" עמהם כשהלכו למצוא בקעה, כמו שנאמר שם "ויהי בנסעו מקדם". ועם אנשי סדום לא "עמד"

ומי הם? השומעים ונהנים, ואלו שאינם מוחים.

22. פירש הערוך "מתקבצין ויושבין ברחוב העיר ועומדין שנים שנים מהן, ועושים מלחמה לשחוק בתחבולות". והמהרש"א מפרש: תחבולות חכמה, והם מיני ליצנות.

1. המהרש"א מביא בשם המדרש לבאר דרשה